HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

מסורת הש"ס

מ) **נולדו אבות.** אברהם ויעקב: **נפקדה שרה.** גם זכרונם לטובה וגנזר עליהן הריון ג) **בעלה עבודה מאבותינו.** שם חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד: **תדשא הארץ.** מתכסה ותתלבש בדשאין: **עץ פרי.** שגגמר פריו: **ותוהו הפרק זמן רביעה הוה.** כלומר ורמיה לדבר שבתשרי נברא העולם שהרי לגשמים היו צריכין ותשרי זמן רביעה הוה: **ותולת הארץ.** ולא כתיב ותדשא הארץ: **ועץ עושה פרי.** ולא עץ פרי גמור: **ותוהו הפרק זמן.** הוא לבהמה וחיה להיקק זה לזה ולכך היו צריכין ורמיה היא שבניסן נברא העולם: **נבאו בריס.** בזמן שיתרועעו שבלים בניסן (ד) אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא: **ברכה לדורות.** עושה פרי לדורות ומיהו השתא עץ פרי הוו: **נקומתן נבראו.** והיינו עץ פרי ראוי היה לטעון פרי מיד: **לדעתם.** שאלם אם תפצין להבראות ואמרו הן: **בלביונם.** בטעם (ה) אחד ואחד ובדפוס כל אחד: **ואומר שמעו הריס את ריב ה' והאיתנים.** אלמא הס איתנים הס הריס ואשכחן דנקראו אבות הריס שנאמר מדלג על ההריס ודילג את הקין בשביל ההריס: **בחדש זיו.** (ו) אייר הוא: **שנולדו בו זיותני עולם.** כשנתחדש אייר עולדו כבר בניסן. אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה: ז) **נהפנאות.** להנות: **דתקיף במלות.** שופר יוה"כ וסוכה לולב וערבה ויסוד המים (וערבה): **למועד אשוב אליך.** לי"ט הבא ראשון ולשרה בן. וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה הרחיקם כדי למצוא ימי עיבור הוולד בין שניהם ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד כשתאמר שנתבשר במועד זה ושתלד למועד הבא: **כי מדלי מר ימי עומאה.** טומאת נדה דקיי"ל (נ"מ דף פז.) שרה אמנו אותו היום פרסה נדה לפיכך ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אבל לא העוגות שלשתה היא בעומאה: **אפילו נמ"ד.** במסכת נדה (דף לא.) אינה יולדת למקוטעין אלא לחדשים שלימים של שלשים יום:

עדות

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. רבי יהושע מודה בהא דרוב ספרים ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המצריים י"ב חדש כדתנן בעדיות (פ"ב משנה י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי: **לקומתן** לדעתם **לצביונם.** לצביונם לשון יופי כמו לעטרת צבי (ישעיה כח) דדרך בהמה חיה ועוף כשגדלים [גדלים] בנוי בכח בדעת ובקומה וכל זה היה במעשה ברלשים בתחלת יצירתם וכולהו נפקי מדכתיב לבאס ע): **שנולדו** בו זיותני עולם. דלעא"ג דאייר קרי ליה זיו ל"ק מידי כדפי' בריש פירקין (דף ב: ד"ה בחדש זיו): **את** מספר ימיך אמלא. בסוף המולך (יבמות דף ב. ופס) אמר אלו שני דורות: **אלא** דקאי בחג וקאמר לה בניסן. סוגיא דשמעתא מוכח דבתשרי נמול אברהם אבינו בדפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פו:) אמר בשלישי של מילה באו אנשי מלכים ואז נאמר לו למועד אשוב אליך כעת חיה ובפרקי דרבי אליעזר פ) נמי אמרינן דביום"כ נמול א"א והשתא הא דאמר בחג באו דוקא דשני ימים לפני החג הוה כיון דנמול ביום"כ ואע"ג דמשמע הכא למועד ראשון הכי קאמר למועד ראשון אחר החג זה דקיימא ביה דכמילו קיימי בחג דמי כיון דלא הוה בו כי אם שני ימים לפניו א) ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי מדלית נמי ימי טומאה טבלה נמי בליל חמישי לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח אלא משום דאמרינן בסדר עולם ומכילתא בפרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס (אמרי') דבט"ו בניסן נולד יצחק ג) [ומיהו פליגי אהכא דקאמר נמי בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם בט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו] ורבי מאיר שליח לבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח ואמרי' בברלשים רבה לוסי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה וכל הני לא ס"ל למועד אשוב אליך כעת חיה אמועד ראשון אלא כלומר למועד הזה שהוא פסח וכן תרגם אונקלוס כעת חיה כעת דאתון קיימין והשתא הא דכתיב בפרשת מילה אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת (בראשית יז) ואמרינן [במדרש תנחומא] ק) מלמד שקרטו לו סריטה בכותל לשנה האחרת על כרחך דבט"ו בניסן נאמר ובו ביום נמול ובו ביום באו מלאכים בשנה זו תימה דכל הני דאמרי בתשרי הוה היכי מקיים ההוא קרא למועד הזה בשנה האחרת ואין יתכן לומר שנעטוה בפסח ולא נמול עד תשרי והלא ברזיין מקדימין למצות ועוד הכתיב בעצם היום הזה (שם) בו ביום שאהו מל ואומר ר"ת דהני דאמרי בתשרי סבירא להו כרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם (ז) ולהכי הדר לפסח שנה אחרת למועד הזה היינו למועד אחר דביום הכפורים אמר לו וקרוב לסוכות כלומר למועד הזה ראשון של שנה אחרת: לילה

בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ר' יהושע אומר ה) בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק ג) בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל תניא ר"א אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר [1] ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי איזהו חדש שהארץ (ח) מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים וצימחו שנא' [2] ואד יעלה מן הארץ ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנא' [3] ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי איזהו חדש שהארץ (ט) מליאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה שנאמר [4] לבשו כרים הצאן וגו' ואידך נמי הא כתיב עץ עושה פרי ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב ואידך נמי הא כתיב עץ פרי ההוא כדר' יהושע בן לוי ג) דא"ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית ד) (לקומתן) נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנא' [5] ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם ר"א אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנא' [6] ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג ירח שנולדו בו איתני עולם מאי משמע ט) דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא כדכתיב [7] איתן מושבך ואומר [8] שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ ואומר [9] קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות בזכות אמהות ר' יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר [10] ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו בירח שנולדו בו זיותני עולם י) (ואידך נמי הכתיב) בירח האיתנים התם (א) דתקיפי במצות ואידך נמי הכתיב בחדש זיו ההוא דאית ביה זיוא לאילני י) דאמר רב יהודה [8] האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם מ"ד בניסן נולדו בניסן מתו מ"ד בתשרי נולדו בתשרי מתו שנאמר [11] ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום כ) שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש שנאמר [12] את מספר ימיך אמלא בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב [13] למועד אשוב אליך אימת קאי אילימא בפסח וקאמר ליה בעצרת בחמשין יומין מי קא ילדה אלא דקאי בעצרת וקאמר ליה בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו כ) אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין יולדת לשבעה יולדת למקוטעין שנאמר [14] ויהי לתקופות הימים כ) מיעוט תקופות שתים ומיעוט ימים שנים בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה מנלן א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה בהדל [15] ויזכור אלהים את רחל וכתיב בחנה [16] ויזכרה ה' ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב [17] שבתון זכרון תרועה פקידה פקידה כתיב בחנה [18] כי פקד ה' את חנה וכתיב בשרה [19] וה' פקד את שרה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין מנלן כ) דכתיב [20] תקעו בחדש שופר ג) (בכסא) ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו'

עדות

בנה א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן רכו:

מוסף רש"י

לדעתן נבראו. שהודיעם שיכולים והם ימלוטו (חולין ס:). לצביונן נבראו. כלומר שנתנו להם (שם). **בדכתיב** איתן מושבך. ושיש כמלע קנן, אלמא איתן הוא סלע (סוטה מו:). **והאיתנים** מוסדי ארץ. הם הריס וכל הר של אבנים הוא (שם). **היום מלאו ימי ושנותי.** ביום זה עולדתי (סוטה יג:). **ויהי לתקופות הימים.** הרי שהה חדשים וכ' ימים (יבמות מב:). **ומיעוט ימים שנים.** לכל מקום שנאמר ימים ולא נאמר כמה, תפוס המיעוט ביתן ולא המרובה, שאם אתה אומר ימים שלשה או ארבעה אני אומר שנים שלשה או מאה, כך שנו חכמים כל שנאמרו מרובה ומשמעו מועטת תפסת מרובה לא תפסת, תפסת מועטת תפסת, הלכך כאן שנאמר ימים מכיון שנכנסו שני ימים בחדש שניני ילדה (נדה לח:).

רבינו חננאל

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. ר' יהושע אומר בניסן נברא העולם שנאמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי, איזהו חודש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות כדכתיב עץ פרי, הוי אומר זה תשרי, ואותו הפרק זמן רביעה היה וירדו גשמים עליהם וצימחו, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. ר' יהושע אומר מניין שבניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי, איזהו חודש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות כדכתיב עץ פרי, הוי אומר זה ניסן ואותו הפרק זמן רביעה היה וירדו גשמים עליהם ויצמחו, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. ר' יהושע אומר מניין שבניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהן) איזהו חודש שהארץ מליאה דשא [נ"א: דשאים] ואילן (שציא) [מוציא] פירות, הוי אומר זה ניסן וכול'. ר' אלעזר דייק מעץ פרי, כלומר אילן [מלא] פירות, והאי דכתיב עץ עושה פרי לברכה. כלומר שיהיו עושין פירות לעולם. ור' יהושע דייק מעץ עושה [פרי], והאי דכתיב עץ פרי לבדו' יהושע בן לוי, דאמר בפרק אילו טריפות כל מעשה בראשית בקומתן נבראו, כלומר גדולים מלאים, לדעתן נבראו לא כדעת התינוקות אלא כדעת [נ"א: לדעת] הגדולין. לציבינם נבראו, לתוארם [כלומר] ביופיותם שנאמר וכל צבאם, ופרשינן לצבינן. ר' אליעזר אומר בירח האיתנים, ירח שנולדו בו איתני עולם, הם היסודות, שמנו הרים את ריב יוי, והם מלשון ההורים האבות, והאיתנים מוסדי ארץ, כלומר הם היסודות. ר' יהושע אומר בירח זיו שנולדו בו זיותני עולם. ולדברי הכל בחודש שנולדו בו, בו בחודש מתו, שהקב"ה ממלא שנות הצדיקים מיום ליום, שנאמר את מספר ימיך אמלא. **בפסח** נולד יצחק שנאמר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. ואוקימנא בחג בתשרי הוה קאי, ואותה שנה מעוברת היתה, ואמ' ליה למועד אשוב אליך, והוא מועד הפסח. אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין אלא לט' חדשים מלאין מיום ליום, היולדת לז' יולדת למקוטעין, דקימא לן ביום שבישרו המלאך [נ"א: שבישרו המלאכים] אותה שעה פירסה נדה וישבה (ד') [ז'] ימים בנדתה וילדה בפסח, נמצאת שילדה לז' חדשים פחות ו) שבעה ימים. **בראש השנה נפקדה חנה.** גמר זכירה זכירה, בחנה כתיב וזכרה ה' וכתיב בראש השנה שבתון זכרון תרועה, מה זכרון זה בראש השנה, אף זכירה שנאמרה בחנה בראש השנה. וגמרו שתיהן שרה ורחל מחנה, וגמרה רחל מחנה בזכירה זכירה, וגמרה שרה מחנה בפקידה פקידה.

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זָרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן:בראשית א יא
2. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה: בראשית ב ו
3. וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זָרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: בראשית א יב
4. לָבְשוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעֲטְפוּ בָר יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ: תהלים סה יד
5. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: בראשית ב א
6. וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרֵחַ הָאֵתָנִים בָּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: מלכים א ח ב
7. אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
8. שִׁמְעוּ הָרִים אֵת רִיב יְיָ וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיְיָ עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: מיכה ו ב
9. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: שיר השירים ב ח

10. וַיְהִי שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיְיָ: מלכים א ו א 11 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוּכֵל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיְיָ אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: דברים לא ב 12 לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: שמות כג כו 13. הֲיַפְּלֵא מִיְיָ דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן: בראשית יח יד
14. וַיְהִי לִתְקוּפַת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיְיָ שְׁאִלְתִּיו: שמואל א א כ 15. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ: בראשית ל כב 16. וַיַּשְׁכֵּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְיָ וַיָּשׁוּבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתָם הָרָמָתָה וְיָדַע אֶלְקָנָה אֶת חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֵהָ יְיָ: שמואל א א יט 17. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: ויקרא כג כד 18. כִּי פָקַד יְיָ אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם יְיָ: שמואל א ב כא 19. וַיְיָ פָקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְיָ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: בראשית כא א 20. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: תהלים פא ד

ו) [ע"ז ח.], ז) [בכרכות כט.] ימנות סד:, ח) מולין ס., ט) [ל"ל בקומתן], י) [סוטה מו. ע"ש], יא) [ל"ל והכתיב], יב) ברכות מג:, יג) [תוספ' דסוטה פי"ז ה"ג] סוטה יג: קדושין לח., יד) ימנות מנ. נדה לח:, יה) [עמ"ש בס"ד על הגליון נדה לח. בשם הרד"ק], יו) ביצה טז. סנהדרין יח:, יז) ל"ל בכפה, יח) [ש"ין עוד לעמ' י:], יט) [ע"ש שיין בשם], כ) [ל"ל אחר ד"ה דתקיף], כא) [וע"ע תוס' מולין ס. ד"ה אל תקרי וכו' מ"ש בשם הערוך], כב) [פרק כטן], כג) ת"י, כד) [פרשת בא כא פ"ב],

הגהות הב"ח

(א) גמ' אחיהו חדש שהאלך מליאה דשאים וכו': (ב) שם שהאלך מוציאה דשאים: (ג) שם בירח האיתנים התם דתקיף במצות: (ד) רש"י ד"ה לבשו כרים כו' בניסן. נ"ב ס"א וגבי בריאת העולם כתיב דכתיב לעיל מיניה מכין כרים בכתו: (ה) ד"ה בלביונם בטעם כל אחד ואחד ובדפוס כל אחד ואחד הס"ד: (ו) ד"ה בחדש זיו הוא אייר שטלנו כו' זימנין דתקופת ניסן נמשך לתוך אייר של לבנה. נ"ב ס"א וקרי ליה זיו ע"ש ניסן של חמה שנולדו בו זיותני עולם: (ז) תוס' ד"ה אלא כו' נברא העולם ולכי הדר לפסח שנה אחרת היא ולמועד הזה היינו למועד שאחר זה דביום"כ:

הגהות מהר"ב רנשבורג

(א) תוס' ד"ה אלא וכו' ולמאי דמסקינן וכו'. נ"ב עיין מהרש"א מ"א ביפה תואר בראשית רבה פרשה מ"ז סימן ז' בד"ה ותתה השנה וכו' וביפ"ת שם פרשה נ"ג ד"ה לט' תדשים וד"ה לשבעה וכו' ועיין גם במר הקודש בפרשיות הנ"ל. ועי' ב"ש באה"ע סי' ד' ס"ק י"ט:

ח) מלאי ל"ל פחות ז' ימים ועי' בתוס' כאן בד"ה אלא.

ט) בנים לא"ל פחות ז' ימים ועי' בתוס' כאן בד"ה אלא.